

ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ Г. Г. ВАЩЕНКА

Пошук ідеалу сміливо можна назвати однією з "вічних" проблем людського буття. Здатність до формування ідеалів є, власне, однією з родових ознак людини, яка не може керуватися лише прагматикою. У процесі своєї життєдіяльності людина пов'язана не тільки з минулим, але і з майбутнім, а тому змушена спиратися на ті чи інші ідеали. Проте сьогодні ця "вічна" проблема стає нагальною не тільки для окремої особистості, але й для всього українського суспільства, яке має потребу в ідеалі як у путівникові, постійно переосмислюючи різні концепції розвитку суспільства. Без відповідного ідеалу суспільство не може створювати свого власного буття. Потреба у визначенні ідеалу у виховному процесі є досить актуальною в незалежній Українській державі, оскільки від пріоритетів у системі освіти залежить майбутнє нації.

Терміном "ідеал" (лат. *Idealis* від грец. ἰδέα – образ, ідея) позначають досконалість, взірць для наслідування, вищу кінцеву мету діяльності людини. "Ідеал як цінність може бути: 1) предметом задоволення соціогенної потреби і в цьому розумінні смислом життєдіяльності людини; 2) моральним взірцем для наслідування в сенсі регулювання взаємозв'язків і взаємодії людей у суспільстві" [7, с. 119].

Якщо розглядати процес виховання як систему, яка складається з відповідно поєднаних елементів, що утворюють системну властивість, то, з одного боку, виховний ідеал може виступати як системотворчий чинник, а з іншого – як уявний образ результату дії цієї системи. Так чи інакше, без нього ця система немислима. У всі часи виховний ідеал українського суспільства наповнювався своїм конкретно-історичним змістом, особливості якого детально проаналізовані видатним українським педагогом Г. Ващенком у його праці "Виховний ідеал". У ній він детально характеризує більшовицький, християнський, загальноєвропейський, а також традиційний український національний виховний ідеал. Особливу увагу вчений приділив українському національному виховному ідеалу. Він порівняв націоналізм і інтернаціоналізм, зазначив, що нормальний розвиток національного життя можливий лише при наявності своєї національної держави. Саме з огляду на це кожна нація прагне утворити свою самостійну державу, а коли вона поневолена, то бореться за свою самостійність.

Г. Г. Ващенко стверджує, що виховний ідеал нації може бути відбитий не лише в творах педагогів, але і в звичаях народу, і в його пісні, і в творах письменників – він твориться віками, переходячи від покоління до покоління, що його доповнюють і удосконалюють: "Не слід думати, що

виховний ідеал нації може бути відбитий лише в педагогічних системах, або інакше, в творах педагогів. Він відбивається і в звичаях народу, і в його пісні, і в творах письменників. Він твориться віками і по традиції переходить від старших поколінь до молодших, що його доповнюють і удосконалюють. Такий традиційний виховний ідеал поряд з іншими народами має і нарід український” [2, с. 101].

На думку педагога, традиційний ідеал людини не втрачає своєї актуальності, незважаючи наплинність часу і зміну епох. Це пояснюється тим, що роль традиції в житті і розвитку нації означає те саме, що й роль пам’яті в розвитку окремої людини. Основна функція пам’яті полягає в збереженні набутого досвіду, тобто це функція консервативна. Коли б людина не володіла пам’яттю, коли б вона не зберігала попередніх вражень, уявлень і думок, вона не тільки не рухалась би вперед, а взагалі не могла б існувати, бо тільки попередній досвід дає їй можливість з успіхом жити в нових умовах. У розвитку людства й окремих націй традиція має виключне значення. Поступ забезпечується тим, що молодші покоління отримують від старших певні здобутки культури. Через це молодим поколінням не потрібно започатковувати культурний рух, їм залишається продовжувати й удосконалювати те, що вже здобули предки.

Особливо велике значення мають традиції для збереження нації. Цілісність нації, тобто цілісність поколінь минулих, сучасних і майбутніх, підтримується передусім традиціями. Завдяки їм зберігаються і розвиваються національна мова, без якої неможливе існування нації, релігія, звичаї, здобутки мистецької творчості, світогляд, народні ідеали – все те, що створює образ народу. Традиційним ідеалом визнається той, що витримав випробування історії, найбільш відповідає психології народу та його призначенню, увійшов у психіку народних мас, відбитий у народній творчості, у творах кращих митців і письменників, що стали провідниками свого народу. А отже, основним у традиціях є здобутки духовної культури і насамперед народні ідеали, які міцно пов’язані зі світоглядом, релігією і мораллю. “Коли ідеали ці високі й здорові, то це перша запорука того, що нація з честю витримає найтяжчі іспити історії і збереже себе в найтяжчих умовах внутрішнього і міжнародного життя. Коли ж вони низькі і нездорові, то навіть при найбільш сприятливих умовах життя нація буде розкладатись”, – зазначає автор “Виховного ідеалу” [1, с. 103].

Серед основних рис українців, які значною мірою формували уявлення про ідеал, слід відзначити загальну культурність і релігійність, пошану до старших, батьків, любов до праці та гостинність.

Учений зазначає: “Український народ, вірний своїм традиціям, завше відзначався високою релігійністю ... Християнська віра глибоко увійшла в побут і психіку нашого селянства ... Так само зберіг наш народ і любов

до знання і книжки. Зберігав наш народ і такі моральні властивості, як пошана до батьків і старших... Не втратив наш народ і своєї характерної риси – свідомості, людської гідності ... Пошана до себе органічно поєднується з пошаною до інших людей. І мандрівники XVIII і XIX ст., і ті, що спостерігали українців за останні часи, відзначають їх чемність, ввічливість і привітність... Так само зберіг наш народ до останнього часу свою ушлявлену здавна гостинність. Зі свідомістю власної гідності українця поєднується стриманість у поведінці і словах ... На високому рівні стояли у наших селян і родинні відношення ... До останнього часу наш нарід виявляв любов до праці, звичайно до праці вільної, а не рабської ... Високим естетизмом відзначались і звичаї наших селян ...” [1, с. 135-136].

В основі виховного ідеалу Г. Ващенка – необхідність опори на загальнолюдські та національні цінності, що є духовним надбанням українського народу. До загальнолюдських цінностей належать закон творення добра та боротьби зі злом, пошук правди, справедливості, визнання ідеалів любові й краси. Носієм усіх цих цінностей є християнська релігія. Вона орієнтує людину на служіння Вищому ідеалові.

Водночас людина народжується і живе в конкретному національному середовищі. Таким чином, ідеал національного виховання ґрунтується на служінні Богові і своїй нації. Бог – це абсолютна Правда, Любов, Справедливість, Краса тощо. Нація – реальна земна спільнота, в житті якої мають реалізуватися абсолютні загальнолюдські цінності. У педагогічному розумінні виховний ідеал, за Г. Ващенком, – людина, яка служить Богові й Україні.

Визначаючи сучасні завдання освіти й виховання української молоді, враховуючи кращі національні традиції, в той же час потрібно зважувати і на сучасні завдання. У Г. Ващенка з цього приводу ми знаходимо: “Розв’язуючи питання про цілі виховання сучасної української молоді, ми мусимо рахуватись не лише з нашими традиціями, а з тими завданнями, що ставить перед нами сучасне й майбутнє, а також прийняти до уваги психічні властивості нашого народу як позитивні, так і негативні” [1, с. 162].

Шляхом досягнення цього ідеалу має стати прагнення до високої мети, що об’єднувала б увесь український народ. Такою метою є благо і щастя Батьківщини, – робить висновок Г. Ващенко [1, с. 174]. І далі визначає гасло, під яким має провадитися виховання української молоді: Служба Богові й Батьківщині.

“Перша абсолютна вартість для молоді є Бог, друга – Батьківщина... Що означає служба Богові разом зі службою Батьківщині? Це означає, що добробут Батьківщини має бути заснований на засадах християнства” [1, с. 174–175].

Під благом Батьківщини Г. Г. Ващенко розумів:

- державну незалежність, можливість українського народу вільно творити своє політичне, соціальне, господарське й релігійне життя;
- об'єднання всіх українців, незалежно від їх територіального походження, церковної приналежності, соціального стану тощо – в одну спільноту, що пройнята єдиними творчими прагненнями і високим патріотизмом;
- справедливий державний устрій, який би підтримував лад у суспільстві й водночас забезпечував особисті права і волю кожного громадянина й сприяв розвитковій прояву його здібностей, спрямованих у бік громадського добра та особистого щастя;
- справедливий соціальний устрій, за якого зникла і неможлива була б боротьба між окремими суспільними групами;
- високий рівень народного господарства і справедлива його організація, без елементів експлуатації, що забезпечувала б матеріальний добробут усіх громадян;
- розквіт духовної культури українського народу: науки, мистецтва, освіти; піднесення її до найвищого світового рівня;
- високий релігійно-моральний рівень українського народу, втілення в життя вчення Христа;
- здоров'я українського народу, зведення до мінімуму його хвороб і виродження [3, с. 37–38].

Шлях людини від народження даної позитивної глибинної спрямованості до власної автентичної самореалізації – це і є, в розумінні представників релігійної філософії, шлях до Бога. Виховний ідеал являє собою комплекс ціннісних орієнтацій, характеристик особистості, має національні ознаки, тобто на його формування впливають такі чинники, як суспільно-економічні, історичні обставини, народно-релігійна мораль, культура, звичаї, традиції, особливості менталітету; ідеал національного виховання поєднує загальнолюдські цінності (доброта, щирість, справедливість тощо) та національну складову (національна свідомість, патріотизм).

Таким чином, виховний ідеал як орієнтир для формування громадянина України втілено в образі людини, заради якої й створено молоду державу. Він передбачає втілення в собі багатства відроджених вітчизняних культурно-історичних, народознавчих, народно-педагогічних традицій та орієнтації на загальнолюдські ідеали. У ньому загальнолюдське виявлення себе через національне. Український виховний ідеал аж ніяк не може бути відділеним і від загальноєвропейського, який, згідно з Г. Ващенком, зорієнтований на всебічний психічний розвиток у межах притаманних людині здібностей, оскільки український ідеал базується на високому ідеалізмі християнської релігії, яка вбачає Бога як, насамперед, глибинну внутрішню сутність людини, а не якусь зовнішню окремішність.

Список використаної літератури

1. *Ващенко Г.* Виховний ідеал : монографія / Григорій Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
2. *Ващенко Г.* Виховний ідеал: підручник для педагогів, вихованців, молоді і батьків / Григорій Ващенко. – Полтава, 1994. – 192 с.
3. *Ващенко Г.* Завдання виховання української молоді: монографія / Григорій Ващенко. – Мюнхен, 1947. – 44 с.
4. *Вишневський О.* Український виховний ідеал і національний характер (витоки деформації і сучасні виклики): монографія / Омелян Вишневський. – Дрогобич : Сурма, 2010. – 160 с.
5. *Сухомлинська О.* Педагогічний ідеал крізь призму теорії моралі / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 12–18.
6. *Циба Т. В.* Системна соціальна психологія: навч. посібник / Т. В. Циба. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.